

DOSITEI FILITTI EPISCOP AL BUZĂULUI ȘI MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI

Liliana CIOBOTARU

DOSITEI FILITTI, BISHOP OF BUZAU AND METROPOLITAN OF UNGRO-WALLACHIA

Abstract

This article presents some highlights on the life and cultural-religious activity of Bishop and later Metropolitan Dositei Filitti.

As bishop of Buzau he established the first registry of the bishopric for the transcription of all its documents and deeds.

Metropolitan Dositei Filitti played a very important role in the establishment of the bishopric of Argeș on 10 October 1793. He was particularly engaged in the printing of books of Orthodox service and education.

A remarkable theologian, Dositei Filitti was a vigorous defender of Orthodoxy, who made a rich contribution to the development of the culture of his time.

Cuvinte cheie: Dositei Filitti, episcop, mitropolit, Buzău

Keywords: Dositei Filitti, bishop, Metropolitan, Buzau

Dimitrie Filitti (numele de botez), grec de neam, s-a născut în 1734¹ în eparhia Pogoniana din Epir. Acesta a îmbrățișat monahismul de tânăr, călugărindu-se la biserica „Mântuitorului” din locul natal, apoi a intrat în

¹ Toma G. Bulat, *Bibliografie*, în „Biserica Ortodoxă Română”, (în continuare B.O.R.), an XXXV (1911-1912), nr. 8, p. 954-956.

Lavra² „Sfântul Ilie” din Zița, lavră careia îi era închinată Mănăstirea „Sfântul Ioan cel Mare” din București³. A efectuat studii teologice în cadrul centrelor de cultură grecească de la Zița și Ianina.

Dositei Filitti a venit de tânăr în Țările Române, stabilindu-se la biserica cu hramul „Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul”, ctitorită la sfârșitul secolului al XVI-lea de către vistierul Andronache și fratele său Dimitrie⁴. Dositei a urmat Academia Domnească din București fiind un bun cunoscător al limbilor greacă, română și franceză⁵. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea a ajuns stareț la biserica „Sfântul Ioan cel Mare” din București.

În timpul păstoririi mitropolitului Grigore, „unul din cei mai vrednici de respect dintre prelați care au ocupat scaunele din București și Iași”⁶, arhimandritului Dositei i-a fost încredințată funcția de logofăt al cancelariei mitropolitane.

Datorită pregătirii sale s-a impus în fața românilor, iar ca urmare a activității sale culturale a fost ridicat la rangul de episcop al Buzăului, în octombrie 1787, în locul lui Cosma, funcție pe care a deținut-o până în 1793.

Ca episcop al Buzăului, Dositei Filitti a păstorit șase ani în condiții neprielnice, găsind Eparhia Buzăului cu multe lipsuri și cu biserici ruinate.

Țara Românească, supusă ocupației străine, se confrunta în acea perioadă, cu năvăliri de oști turcești sau cu războaie între ruși și turci fapt care îi determina pe buzoieni să fugă din oraș refugiindu-se în munți. Astfel că la sfârșitul secolului al XVIII-lea seria de războaie ce s-au purtat în aceste părți a transformat zona în pustiu, fapt care a avut influențe dezastruoase pentru întreaga regiune. În epocă, Buzăul era ocupat de turcii care se stabiliseră aici sub pretext de comerț, și care au răspândit teroare în rândul locuitorilor care luau parte la nesfârșitele podvezi⁷. Cu toate acestea, ierarhul a realizat fapte ale căror urme sunt neșterse până astăzi în istoria Episcopiei Buzăului, înființând prima condică a instituției. Astfel că la sfârșitul secolului al XVIII-lea, sub îngrijirea înaltului prelat s-a început traducerea și transcrierea în Conдика

² Lavră = Mănăstire mare din unele țări ortodoxe, unde călugării locuiesc în chilii construite la distanță unele de altele, în felul caselor unui sat.

³ Toma G. Bulat, *Titularii Episcopiei Buzău în secolul al XVIII-lea*, în „Glasul Bisericii”, (în continuare G.B.), an XXXIV (1975), 3-4, p. 358-384.

⁴ Nicolae Șerbănescu, *Mărturia istorice despre monumentele religioase din Bucureștii de altădată*, în *B.O.R.*, an LXXVIII (1960), 1-2, p. 83-116.

⁵ Constantin Erbiceanu, *Mitropolitul Dositei Filitti, 1793 – 5 ianuarie 1810*, în *B.O.R.*, an XXVI, (1902-1903), 12, p. 1334-1342.

⁶ Nicolae Iorga, *Istoria Literaturii Române în secolul XVIII*, vol. I, București, Institutul de Arte Grafice și Editura „Minerva”, 1901, p. 522.

⁷ Podvadă = obligație la care erau supuși țăranii dependenți (în Evul Mediu), în folosul domniei și care consta în prestații (transport, cărăușie) sau rechiziții ale animalelor de tracțiune.

Episcopiei a actelor de proprietate ale acesteia, implicit a tuturor vechilor documente slavone.

Episcopul Dositei s-a remarcat printr-o amplă activitate administrativ - edilitară inițiind o vastă campanie de reparare și reconstrucție a bisericilor și mănăstirilor din eparhie, pe care le-a salvat de la ruină și distrugere. În timpul păstoriei sale a fost ridicată „biserica de la viile Episcopiei”, și case de locuit pe lângă ea, a refăcut chiliile de la episcopie și a reparat diferite metoace⁸.

În secolul al XVIII-lea activitatea tipografică de la Buzău a fost sporadică și modestă⁹. Anii de tipărire efectivă sunt foarte fragmentați în această perioadă, atât în Transilvania, cât și în Țara Românească și Moldova. Totuși tipărițiile buzoiene au continuat susținerea limbii române scrise. În intervalul cuprins între 1787 și 1793, tipografia de la Episcopia Buzăului, înființată în anul 1691 de Constantin Brâncoveanu (1688-1714), nu a funcționat, activitatea acesteia fiind deseori întreruptă din cauza condițiilor vitrege ale istoriei și mai ales pentru că domnitorii fanarioți nu s-au interesat deloc de tipărirea cărților românești.

Dositei Filitti, o figură însemnată și în rândul ierarhilor bisericești, s-a îngrijit temeinic de eparhia sa, având realizări pastorale notabile fiind un mare sprijinitor al culturii românești. Buzăul a reprezentat dintotdeauna o zonă de permanente schimburi culturale, contribuind la menținerea unității medievale a românilor, astfel că, în data de 11 octombrie 1793, episcopul Dositei, în vârstă de 60 de ani, a fost ales mitropolit al Ungrovlahiei, în locul lui Filaret II. Între 1793 și 1810 a ocupat scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei. Noul mitropolit a trimis o scrisoare buzoienilor, la 1 noiembrie 1793, prin care își lua rămas bun, amintind de greutățile întâmpinate în vremea episcopatului și recomandându-l călduros pe succesorul său, Constandie Filitti, nepotul de soră¹⁰.

Ca urmare a propunerii mitropolitului Dositei Filitti, către divanul țării, la data de 18 octombrie 1793, domnitorul fanariot al Țării Românești, Alexandru Moruzi (1793-1796) a aprobat înființarea Episcopiei Argeșului cu jurisdicție peste județele Argeș și Olt, urmând să aibă sediul la mănăstirea din Curtea de Argeș, și care a însemnat cea mai mare realizare sub păstoria sa. Scaunul episcopal de Argeș a fost ocupat de Iosif, contracandidatul său la scaunul mitropolitan.

⁸ Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 374.

⁹ Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografie românească Veche 1508-1830*, tom II, București, Atelierele Socec & Co, 1910, p. 174.

¹⁰ Ioan C. Filitti, *Șapte scrisori păstorești de la Mitropolitul Dositei Filitti din anii 1793-1795*, în B.O.R., 1934, nr. 7-8, p. 632-645.

Filitti a fost preocupat de păstrarea moralității în rândul clerului și a credincioșilor și de îmbunătățirea situației preoțimii de mir, hotărând în acest sens înjumătățirea „ploconului cârjei”. Totodată, a acordat foarte mare atenție și stării materiale a clerului, în egală măsură și ridicării nivelului său teologic și moral. În 1794, Dositei a cerut printr-o scrisoare, reglementarea hirotoniilor, sarcina catehizării candidaților la preoție rămânând protopopilor¹¹. În contextul secetei din 1793 și 1794, chiar divanul rugase pe domn să refuze trimiterea proviziilor cerute de Poartă, iar mitropolitul amintea pe lângă marea datorie a postului, pe aceea a iubirii aproapelui, a întra-ajutorării lui cu hrană de către cei avuți. O epistolă nedatăta reda împuternicirea unei persoane de a umbla prin județe în vederea cercetării stării lăcașurilor și a modalității în care preoții își desfășoară activitatea și de asemenea să inspecteze bisericile din București¹².

Mitropolitul Dositei a avut și preocupări culturale, purtând o grijă deosebită și pentru școli. În acest sens, a înființat în anul 1797 prima „școală de învățătură” pentru pregătirea preoților, la mănăstirea Antim din București. Mai târziu, în anul 1801, din îndemnul și prin sânguința lui Dositei s-a refăcut din temelie și școala slavonească de la Sfântul Gheorghe.

Ca mitropolit, în primul rând, s-a îngrijit de refacerea unor biserici și mănăstiri, cele mai importante lucrări inițiate de acesta constând în reparații și extinderi la Catedrala și Palatul Patriarhiei din București.

Dositei a fost implicat în evenimentele istorice din aceea perioadă, căutând să stopeze abuzurile grecilor în mănăstirile românești, dar în același timp a întreținut relații cu iubitorii de cultură greci - Neofit Luca, Corai Ghenadie sau români - Grigore Râmniceanu, Naum Râmniceanu, Grigore viitorul Mitropolit și alții, continuând tradițiile de „Humanism român mai ales de nuanță elenă”¹³.

Mitropolitul Dositei Filitti a tipărit și a tradus cu cheltuiala sa o serie de cărți de edificare duhovnicească, continuând activitatea cărturărească din trecut, operă începută de mari prelați ai țării și „atât de însemnată pentru cultura poporului, cât și pentru dezvoltarea limbii”¹⁴.

Dositei s-a ocupat mai ales de literatura religioasă având în mod deosebit un interes pentru traducerea și tipărirea în limba română a cărților bisericești. Acest prelat cărturar a arătat o grijă deosebită tipografiilor din București, care, în timpul păstoriei sale, au dat la iveală o serie de cărți bisericești în limba română, necesare la serviciul divin, contribuindu-se astfel

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem.*

¹³ N. Iorga, *op. cit.*, p. 357.

¹⁴ I. C. Filitti, *Așezământul cultural al Mitropolitului Dositei Filitti de la înființare până astăzi 1827-1910*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1911, p. 53.

la introducerea aproape deplină a limbii naționale în biserică. De activitatea lui cultural - pastorală se leagă tipărirea a unui număr foarte mare de cărți de slujbă și de învățătură ortodoxă și asigurarea unei continuități a tălmăcirii cărților bisericești. Astfel că în anul 1794, împreună cu Gherontie, a scos prima lor carte în tiparnița Mitropoliei din București, cu titlul de *Molitvelnic*¹⁵.

Încă din anul 1795, Dositei s-a interesat și de tipărirea mineielor, propunându-i lui Vasile Pop prin intermediul unei scrisori, din 2 decembrie, următoarele „o asociațiune spre tipărirea mineielor acelora pe cari, cu ajutorul lui Dumnezeu, și noi ne gândim a o începe, având și tipografie bună și tipografi mai încercați și îndreptători cu știință și învățați foarte bine în ceea ce privește puterea limbii de aici și a celei grecești, deoarece acele cărți au și multe expresii teologice și dogmatice. Deci, dacă, binevoiești, d-ta să intri în această tovărășie, ne vei scrie părerea d-tale, în ce chip și cu ce mod te mulțumești. Mai ales că vei avea acea sarcină de a te îngriji de hârtia ce ne trebuie la acel tipar și să-ți lași și numele la aceasta, prea creștinească faptă”¹⁶.

Arhiepiscopul a întreprins o activitate tipografică impresionantă reliefată prin apariția unor cărți duhovnicești folosite pentru popor, precum: *Psaltirea* tipărită la mitropolie în anul 1796, un an mai târziu *Liturghiile* iar la 1798, *Triodul* în prefața căruia, Grigorie arhimandritul descrie viața mitropolitului, laudându-l pentru realizările sale¹⁷. Un fel de îndreptar pentru taina spovedaniei, *Carte folositoare de suflet despărțită în trei părți din care cea dintâi cuprinde învățătura către duhovnici*, a fost tipărită în anul 1800 cu binecuvântarea mitropolitului¹⁸. În același an a fost tipărit la mitropolie un *Penticostar* cu o prefață în care Dositei remarcă: „Văzând noi că bisericile Eparhiei aceștia ... ori din trecerea vremii, ori din răzmirițile și nevoile cele ce adeseori s-au întâmplat aici, sunt lipsite de unele ca aceste de nevoe cărți ... nu am încetat, după datoria noastră ..., a da în tyariu unele ca aceste cărți”¹⁹. În 1801 a ieșit la lumină a doua ediție a *Chiriadromionului*, tradus din grecește de monahul Gherontie și de ierodiaconul Grigore, care era de fapt o carte de învățătură ce cuprindea o „tâlcuire” a Evangheliilor ierarhului iluminist Nichifor Theotokis, retipărită în mai multe ediții²⁰. *Chiriadromionul* conținea

¹⁵ Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 181.

¹⁶ Nicolae Iorga, *Contribuții la istoria Literaturii Române la începutul secolului al XIX-lea*, în „Analele Academiei Române”, seria II, tom XXIX, secția literară, p. 9-10.

¹⁷ Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *op. cit.*, p. 409.

¹⁸ Constantin Erbiceanu, *Învățătura bisericească a Vlădicăi Antim*, în B.O.R., 1892-1893, p. 912-922.

¹⁹ Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *op. cit.*, p. 419.

²⁰ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 181.

110 de predici și două prefețe. În cea dintâi mitropolitul era lăudat pentru propovăduirea cuvântului în biserică; în cea de-a doua, care aparținea mitropolitului Dositei, era recomandată ca fiind o carte „folositoare și îndreptar al vieții celor ce vor auzi învățăturile ei”²¹. Tot în anul 1801 se tipărea *Slujba cuviosului Dimitrie de la Basarabov*, ediția a doua²² și o *Gramată* a mitropolitului Dositei, cu text în greacă și în slavonă unde se amintea despre suferințele creștinilor din Ioanina, aceasta fiind semnată și de Nectarie al Râmnicului și Constandie al Buzăului.

Cu toate acestea, la 15 ianuarie 1810, a fost înlăturat din scaun de către țarul Alexandru I al Rusiei (1801-1825), din cauza faptului că mitropolitul Dositei se opunea măsurilor de acaparare a vieții bisericești de către ruși. A fost înlocuit cu Ignatie, mitropolit al Artei în Epir, ceea ce constituia un amestec fățiș al rușilor în treburile bisericești ale românilor. Silit de împrejurări, Dositei a plecat la Mănăstirea Dobrovăț din Moldova, apoi a cerut se fie lăsat la Mănăstirea Aninoasa urmând apoi să fie exilat la Mănăstirea Târgșor din Ploiești²³, și ulterior la Brașov. În 1812 Dositei a fost chemat să-și reia postul, dar a refuzat, înaintându-și demisia²⁴.

În data de 14 decembrie 1826 a trecut la cele veșnice la Brașov²⁵, fiind îngropat în curtea bisericii grecești cu hramul „Sfânta Treime” ridicată în 1787. Pe mormântul său este așezată inscripția: „piatra aceasta acoperă rămășițele lui Dositei, ierarhul de altă-dată al Ungrovlahiei. Comuna Pogdoriana este patria lui. După ce fu copleșit de onoruri în București și în prea puternica Rusie, trăind mai mult decât nouă-zeci de ani, se înalță de la pământ ca să trăiască mult în ceruri. Iar faptele acestuia nu se pot spune îndeajuns”²⁶. Aprecierea pe care o primise din partea Rusiei consta în: „Marea cruce a ordinului imperial rusesc Sfânta Ana cu privilegiile unui cavaler care se bucură de protecțiunea specială a M. S. Împăratul tuturor Rușilor”²⁷.

Ca un important arhipăstor, Dositei Filitti s-a impus ca fiind un personaj implicat în cele mai importante programe culturale ale epocii. Împrejurările social-politice nu au fost deloc favorabile, dar implicarea și dorința lui de a face ceva pentru românii nedreptățiți, au fost exemplare și rămân pildă de urmat pentru toți cei care și-au adus, după aceea, aportul la dezvoltarea

²¹ Buletinul Oficial al Patriarhiei Române, anul XCII, nr. 1-2, București, 1974, p. 401.

²² Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *op. cit.*, p. 431.

²³ Constantin Erbiceanu, *Documente inedite privitoare la istoria națională, politică și bisericească a românilor*, în B.O.R., 1892-1893, p. 302-318.

²⁴ Nicolae Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, în B.O.R., 1959, p. 722-826.

²⁵ Constantin Erbiceanu, *Enciclica Mitropolitului Dositei Filittis*, în B.O.R., 1897-1898, p. 662-666.

²⁶ I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 57.

²⁷ *Ibidem*.

neamului românesc. Arhiereul Dositei ajuns pe treptele superioare ale ierarhiei bisericești a desfășurat o bogată activitate culturală urmată și dincolo de mormânt²⁸. De pildă mitropolitul, prin testamentul redactat cu un an înainte decesului²⁹, a lăsat un „așezământ” prin care se stabilea ca, din fondurile sale, să fie cumpărate proprietăți, iar din veniturile acestora să fie susținuți tineri pentru studii în Europa, astfel au fost sprijiniți mulți tineri dornici de învățatură. Așezământul cultural ridicat de mitropolit a acordat timp de 100 ani aproximativ 125 de burse³⁰.

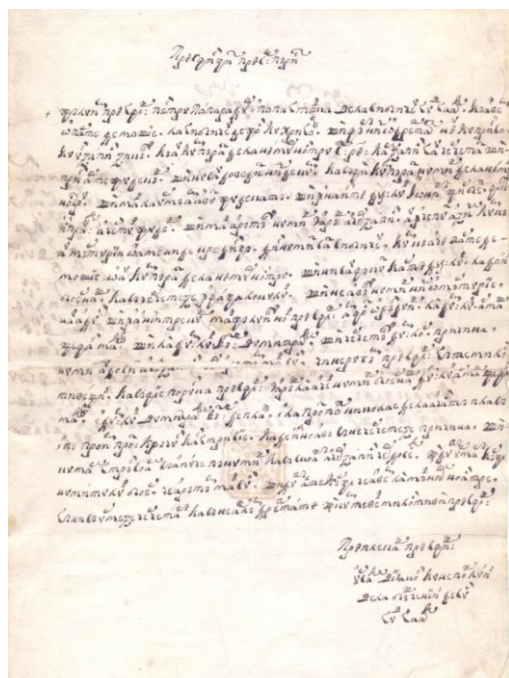
Mitropolitul Dositei Filitti, înzestrat cu un deosebit spirit de toleranță, și-a împărțit averea fără a ține seama de naționalitatea beneficiarilor și nici de confesiunea lor, astfel că prin testament el a lăsat o mare parte a bunurilor sale unor așezăminte bisericești din țară și din Grecia.

Bun teolog, mitropolitul Dositei a fost un remarcabil apărător al ortodoxiei care s-a impus cu păstorire meritorie și îndeletniciri cărturărești notabile aducând o bogată contribuție la dezvoltarea culturii din epoca respectivă, fapt care îl propulsează într-un loc de frunte printre marii chiriarhi ai Țării Românești din secolul al XVIII-lea.

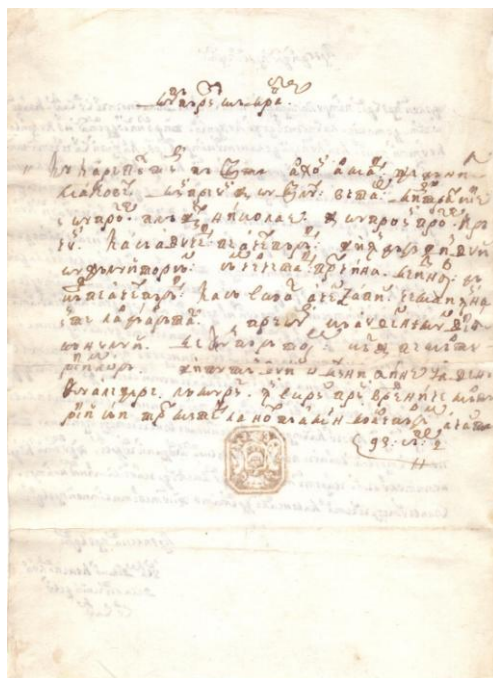
²⁸ *Ibidem*, p. 58.

²⁹ Constantin Erbiceanu, *Mitropolitul Dositei Filitti 1793 – 5 ianuarie 1810*, în B.O.R., 1902-1903, p. 1341.

³⁰ Iancu Anastasescu, *Date noi despre fericitul întru pomenire, Marele Ierarh Dositei Filitti, Mitropolit al Ungrovlahiei, 1793-1810*, în G.B., 1968, nr. 9-10, p. 1019-1028.

document (față)

document (verso)

Document din patrimoniul Muzeului Județean Buzău care este autentificat cu sigiliu imprimat în chinovar al episcopului Dositei Filitti.

Documentul redă jalba diaconului Ursache și a nepoților săi din Bâșcenii de Sus către episcopul Buzăului, Dosithei, pentru pricina ce o aveau cu popa Radu și popa Stoica din Sibiciu, pentru o parte de moșie de la Sibiciul de Jos. Aceștia cereau să fie numiți boiernașii care să cerceteze la fața locului (cu rezoluția episcopului de numire a comisiei), 1793 septembrie 2.